

Er was een tijd dat een reiziger, als hij daartoe de wil bezat en slechts een paar geheimen kende, zijn boot de Zomerzee op kon sturen en niet in Glastonbury aankwam, maar op het Heilige Eiland van Avalon; want in die tijd begonnen de poorten tussen de werelden in de nevelen te verdwijnen, maar ze stonden nog wel open – naar gelang de reiziger dat wilde of dacht.

Marion Badley / De nevelen van Avalon.

VOORWOORD

Kent u de sage van de Moorhei? Luister dan! Eens nodigde Karel de Grote 6 zijner rijksgroten ten hove op een heerlijk maal. Alle tafelgerei schitterde van goud en edelstenen en de gasten roemden om strijd de schatten van hun heer. Maar de koning riep mistroostig uit: ‘Wat baat mij alle glans rondom? Het mooiste kleinood ontbreekt me nog steeds. Dat heeft een vreselijke reus uit Morenland, die rondzwerft in de bossen tussen Aken en de Maas en dat schittert met schoner pracht dan de zon. En nauw hadden de 6 machtige helden de klacht van hun heer vernomen, of ze gordden hun wapenuitrusting aan om de reus te doden en de parel te bemachtigen voor hun heer en koning.

Milon van Anglant was ook onder hen. Bij het afscheid smeekte zijn zoon Roland, in wien de heldenaard reeds

wakker was: 'Och vader, neem mij toch mee! Ben ik nog te jong voor de strijd met de Moorenreus, ik wil dan tenminste uw speer en schild dragen.' En de vader was trots op zijn moedige zoon en nam hem mee. Lange dagen zochten ze vergeefs. Ze doorliepen de wouden reeds van de Ardennen naar het noorden. De vierde dag bij het vallen van de avond rustten zij bij een beek, daar, waar de heuvels eindigden en de bossen nederdalen in de vlakte. Moe en half teleurgesteld viel Milon in een diepe slaap. Roland waakte aan zijn zijde en staarde mijmerend naar de opkomende maan boven de toppen van beuken en dennen op de heuvels. Maar wat was dat? Een licht feller dan het flikkeren van de bliksem flitste tussen de stammen van het donkere woud en herten en reeën vloten verschrikt ijlings heen. Het was de Moorenreus, die daar daalde van de heuvels en de parel in zijn schild schoot glansden uit naar alle kant. Zou hij zijn vader wekken uit zijn zoete slaap? Neen, dat niet. Snel wierp hij de wapens om, besteeg zijn vaders paard en reed de reus tegemoet. Vreselijk was het treffen. Over en weer wisselden de forse landsstoten snel en fel. De planten en heesters en bomen, die de reus met zijn betoverd wapen aanraakte, ze stierven alle plotseling weg, maar ook Roland was geweldig in de strijd. Een onweerstaanbare weerlichtsnelle stoot met zijn speer en zieltogend rolde de schrik van de wouden tussen Aken en de Maas op de omgewoelde grond.

Maar ook Roland was doodmoe. Bloederig zweet drupte van zijn trillend lichaam. Snel brak hij het kleinood uit het schild en verborg het in zijn kleed. Dan ijldde hij naar een dichtbijgelegen bron, waste het bloed van kleren en wapens en keerde terug naar zijn slapende vader of er niets gebeurd was. Bij het eerste morgenkrieken werd deze verschrikt wakker en riep: 'Waak op, Roland, waak op, snel mijn lans en schild en zoeken we de reus!' Met geen woord repte Roland van wat er was gebeurd en zwijgend liep hij achter zijn vader aan. Weldra waren ze op de kale plaats van de strijd gekomen. En als Milon daar het lijk van de reus zag liggen, riep hij in vertwijfeling uit: 'Verslapen heb ik zege en eer en eeuwig zal ik daarover treuren!' en hij maakte zich op om terug te keren naar Aken. Maar ook de 5 andere paladijnen waren voor en na op het lijk van de Moor gestoten en elk had een deel meegenomen. De een het hoofd, de ander het harnas, een derde de speer etc. En zij trokken ten hove en legden hun buit op de treden van de troon. Daar naderde ook Milon met gebogen hoofd en achter hem zijn zoon. Toen zij bij Karel's slot gekomen waren, nam Roland de parel en plaatste ze in vaders' schild en alle hovelingen jubelden bij zijn nadering. 'Heil, Milon van Anglant, hij heeft de reus geveld en hem de parel ontnomen!' De vader keek ter zijde en toen hij het stralend kleinood zag vroeg hij: 'Zeg op Roland, van wien hebt ge dat?' En

smeevend sloeg de jongen de ogen op en zei: 'Och, vader, wees niet boos! Onder uw slaap heb ik den Moorenreus geveld.' Van ontroering wist Milon niets meer ter zeggen en hij drukte zijn zoon aan het hart. Heden ten dage is de kampplaats nog kaal en geen boom wil er groeien. Alleen bloedrode struikheide bedekt de grond. Nog heet zij de Moorhei. En ook de bron borrelt er nog steeds tegenover de molen van Sint-Jans-Geleen, maar sinds lang is men haar naam vergeten. Zij heet de Rolandsbron.

De ingangspoort naar Nederlands mijngebied in het schoone Limburg, Sittard / H. Delhougne (red.) met een bijdrage van J.S. Kentgens. Gemeente Sittard (1925)

De Moorhei(de) is het gebied van en rond het vroegere Retraitehuis. Moor- betekent hier 'moeras. De 'heide' lag blijkbaar niet *in* maar *bij* dat moeras. Wellicht is men pas van -hei(de) gaan spreken nadat de aldaar staande beukenbomen gekapt waren.

Etnische identiteit

Etnische identiteit of etniciteit kan omschreven worden als een bepaalde collectieve identiteit van een etnische groep. Etnische identiteit onderscheidt zich van andere sociale en collectieve identiteiten door de overtuiging van een gedeelde (gezamenlijke) geschiedenis en culturele erfenis.

In het bepalen van de etnische identiteit wordt een visie ontwikkeld over verleden, heden en toekomst van de groep om deze een plaats te geven binnen het toekomstbeeld van de groep. Het blijkt uit onderzoek dat taal van grote invloed is op de etnische identiteit. Soms wordt taal ook wel de meest prominente dimensie van etnische identiteit genoemd. Hiernaar verwijst de uitspraak: 'De taal als spiegel van de volksziel'. Etnische identiteit richt zich op de verwezenlijking van primordiale verlangens: de rollen en attitudes van significante anderen die worden overgenomen (gedrag patronen, cultuurcodes en taalstructuren of 'mind settings'). Dit wordt hier het 'Gesunkenes Kulturgut', het 'maatschappelijk onbewuste' of het 'collectief geheugen' genoemd.

Als een individu blijft vastzitten in de overgang van het ene stadia naar het andere spreken we in de psychoanalyse van een neurose. Dit gaat meestal gepaard met verschijnselen van overdracht. Hebben we echter te maken met een groep binnen een samenleving dan kunnen we beter spreken van '**transversaliteit**' of cultuuroverdracht, de sociologische variant van het psychoanalytische begrip overdracht (projectie) = *een breed gedragen conceptie of verbeelding van feiten die in het verleden plaatsgevonden moeten hebben en die voortdurend of het heden worden geprojecteerd in de vorm van psychoniemen.*

Deze transversaliteit heeft als (verborgen) doel om de overstap van een bepaald stadia waarin men is komen vast te zitten naar een volgend stadia mogelijk te maken. Dit is een emancipatorisch (bewustwordings) proces. De transversaliteit maakt daarvoor gebruik van zogenaamde 'transversale functies'. Deze transversale functies zijn te omschrijven als: symbolische uitingen of psychoniemen (dieren, halfdier-halfmensen, mensen, helden, halfgoden, goden en heiligen) afkomstig uit het collectieve onbewuste van een groep, die het vastzitten in een stadium geven en proberen in **gecodificeerde** vorm een oplossing aan te dragen voor de op dat moment bestaande (identiteits)crisis.

Vroeger waren er eenvoudige mensen die probeerden tegen uitbuiting en overheersing op te komen en een stuk zelfstandig leven op te eisen, een zelfstandige ingreep om verbetering in hun leven te brengen. Met andere woorden, mensen die in hun tijd en met hun middelen probeerden te emanciperen. Het is daarom voor de Limburgse cultuur van belang om dit verleden te verwerken in een eigen emancipatieproces en het hieraan gekoppelde zoeken naar een eigen identiteit en transversaliteit.

INLEIDING

Verveeld rekte hij zich nogmaals uit in zijn grote bed. 'Boeh', zei hij tegen het plafond.

'Alweer zo'n nieuwe dag.'

'Alweer die dagelijkse beslommeringen.'

Hij trok de pantoffels aan en liep naar beneden. In de Schoolstraat in Utrecht was een dikke envelope op de deurmat gevallen. Sloffend liep hij op hem toe.

'Mmmh', mompelde hij.

'Bokhorst & van Erp, Stadhuiderslaan?'

'Dat is niet ver hier vandaan.'

'Notariskantoor? Wat moet ik met een notariskantoor?', vroeg hij zich af.

'Maar eerst ga ik een rondje hardlopen.'

Marnix de Beaufort had als hobby hardlopen. Hij liep altijd de Schoolstraat uit, waar hij woonde, de Herenbrug over, langs Lievendaal, via Lepelenburg en het Hieronymusplantsoen naar het Lucasbolwerk. Daar draaide hij zich om en liep dezelfde weg terug, langs de singel. Vervolgens liep hij, via Lepelenburg, onderlangs naar de Zonnenburg en van daaruit verder door naar de

Manenburg. Even het bergje op en dan weer terug. Hij deed er zo'n dertig minuten over.

Ook vandaag had hij er weer schik in. Het begon al een beetje nazomer te worden, dus de mooie dagen moesten meegepikt worden. Hij rende zijn vaste rondje. Dit keer met wat meer oog voor details. De eenden in de singel. De vrouw met de kinderwagen in het Hieronymusplantsoen. Het drukke verkeer rond het Lucasbolwerk en de stilte rond Zonnenburg. Hier waande hij zich in een waar bos. Een bos midden in de stad, maar dat duurde maar eventjes. Weldra kwam hij in Lepenburg aan; een oase voor de rustzoeker van de binnenstad. Overal stonden er metalen stoelen rond een cirkelvormig plein van gras. Je kon er rondjes lopen.

Voorzichtig maakte hij de enveloppe open.

'Geachte kasteelheer', begon de inhoud.

'U hebt een kasteel geërfd van uw oudoom Wildebrand Coutinho. Het ligt tussen het plaatsje Schinnen en het plaatsje Spaubeek in Zuid-Limburg. Het is per trein bereikbaar.'

'Een kasteel geërfd', mompelde hij.

'Het moet niet gekker worden.'

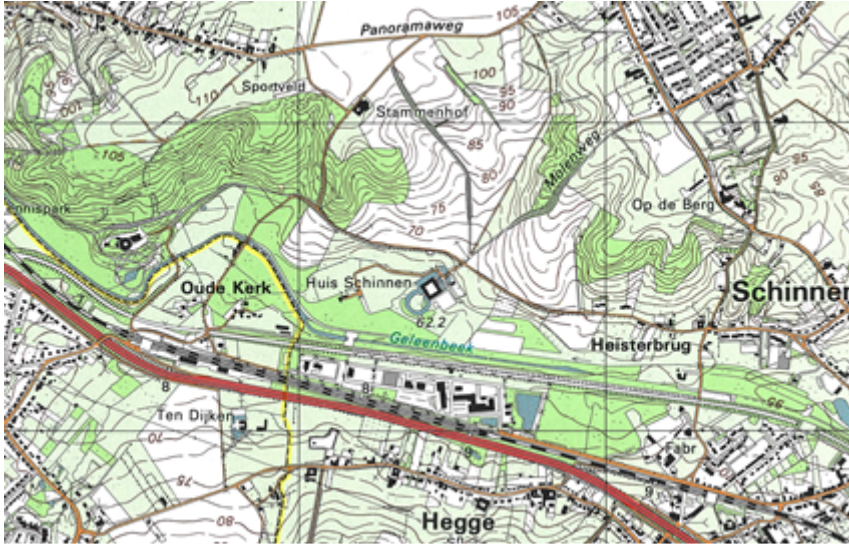
Hij trok zijn kleren aan en liep naar zijn privé bibliotheek.

'Hier moeten toch ergens die kaarten liggen', dacht hij.

'Ah, ja, hebbes!'

‘Een kaart van Zuid-Limburg.’

‘Eens even kijken’:

Huis Schinnen dat moet het zijn. Zelfs met een omgrachting. Ergens in de buurt van het buurtschap Heisterbrug (Heesterbrug). Er zat een beschrijving bij de brief met enkele foto's.

Piepend en knarsend stopte de trein van Arriva op het station Spaubeek. Er stapte maar één man uit. Het was Rutger Coutinho. Hij keek eens om zich heen en mompelde: ‘dit bevalt me wel.’

De wijzer van de stationsklok gaf tien uur aan. Het was een mooie najaarsdag. Een klein beetje de Indian Summer van het jaar. Hij nam de landkaart en oriënteerde zich.

‘Ik denk dat ik daar naartoe moet’, dacht hij.

Hij zette flink de pas in en kwam in een bosrijk gebied terecht. Het bleek al flink najaar te zijn. Het nabij gelegen bos kleurde al bronsgroen.

‘Volgens de hoogtelijnen moet ik hier omhoog’, mompelde hij.

En inderdaad, de weg liep omhoog. Hij passeerde Villa Moorheide, waarvan hij niet wist dat het zo heette, en stak vervolgens de Geleenbeek over, die meanderend zijn weg zocht richting het stroomafwaarts gelegen Geleen. Alleen de ijsvogel ontbrak nog. Langs de kant stond groot hoefblad. Hij ging verder langs de doorgeschoten heggen aan de linkerkant. En zag, nadat hij de helling beklommen had, in de verte het kasteel Terborgh liggen.

‘Wat een groot complex!’, slaakte hij.

‘Moet je dat nou eens zien en dat is allemaal van mij.’ Hij ging opzij voor een passerende auto. Behoedzaam naderde hij het kasteelcomplex.

Kasteel Terborgh

Hij nam een VVV-folder erbij: 'In het schilderachtige Geleendal te Schinnen ligt te midden van de Kasteelder weidens de ruïne van de burcht Terborgh ook wel Huis Schinnen of het Bovenste Huis genoemd. De oorspronkelijke burcht van kasteel Terborgh was een woontoren gelegen op de 'Motte' (verhoogd eiland) achter het huidige gebouwencomplex. De geschiedenis van Terborgh gaat heel ver terug en begint bij Karel de Grote in Aken. Deze keizer beloofde een vertrouweling met een stuk grond in Schinnen, en die begon met de bouw van een burcht op een 'motte'. Waarschijnlijk mag Terborgh beschouwd worden als een van de oudste

burchtterreinen van de huidige provincie Limburg. Er zijn vermoedens dat ter plaatse van het huidige kasteel Terborgh in de Romeinse tijd een 'burgus' of wachttoren heeft gelegen, langs een heerbaan, die de oorsprong vormde voor het ontstaan en de benaming van Terborgh. Wanneer het kasteel in 1285 wordt genoemd, in de huwelijksvoorwaarden van Hendrik van Scinne en Ouderadis, als *Castrum Nostrum Schinna*, bestaat zij uit een woontoren, gelegen op een kunstmatige verhoging (terp of motte), en een voorhof.'

'Van 1400 tot aan de Franse Revolutie heeft het Geslacht Schellaert van Obbendorff op Terborgh gewoond en geregeerd. Schinnen met 'Huize Schinnen' was een 'Heerlijkheid', via de Heer van Valkenburg plichtig aan de Duitse Keizer. De Heer van Schinnen beheerde ook de kerkdorpen Thull, Puth, Nagelbeek, Sweykhuisen e.a. De Heren van Schinnen deden de uitspraken over jacht- en visrecht, over tol- en maalrecht en over bestuursbenoemingen in dorp en kerk. Ook het strafrecht was in hun handen. Op Terborgh waren kerkers, een pijnbank en zelfs een galg. In de 16e eeuw werd de woontoren verlaten.'

'Het huidige Terborgh is in feite een uit bakstenen opgetrokken vrij grote carréboerderij waarin in het stalgedeelte als 'Gasterij Kasteel Terborgh' wordt

uitgebaat en de rest als woonhuis wordt verhuurd. Dit alles in de trant van de Franse regency-stijl dat wil zeggen grote ramen opgedeeld in kleine ruitjes in een hardstenenomlijsting. Dit huidige kasteel Terborgh is een zeventiende-eeuwse gesloten hoeve die opgetrokken is uit vier bakstenen vleugels. Twee vleugels zijn voorzien van bakstenen topgevels van het Gelderse type, afgedekt met rollagen, welke echter in een bakstenen krul eindigen. Het kasteelterrein is voorzien van een gracht die gevoed wordt door de Geleenbeek. Voorheen lagen er grote visvijvers rond het complex. Het binnenplein is bereikbaar via de voormalige ophaalbrug naar het van een topgevel voorziene poortgebouw.'

'De noordvleugel herbergt het herenhuis en de zeshoekige huiskapel of slotkapel uit 1613, met hoekblokken van mergel, die in 1625 werd ingewijd door de bisschop van Roermond. Van de oorspronkelijke

inrichting van de kapel is tegenwoordig niets meer overgebleven, behalve de twee gebrandschilderde ramen en de vloer':

Binnenkant van de kapel (foto: auteur).

Vloer van de kapel (foto: auteur).

‘Het woongedeelte beschikt over een monumentaal trappenhuis met eikenhouten bordes en diverse stucplafonds. In de zuidvleugel is de kasteelboerderij gevestigd.’

‘Rechts van de oprijlaan prijkt een wegkruis van Naamse steen. Het werd in 1758 geplaatst in opdracht van Freule Maria Ernestine van Schellardt van Obbendorf met de tekst: *‘saL Vos faClas DoMIne sCHInnenses’* (1758) wat betekent: Heer behoudt de inwoners van Schinnen. Na de dood van de ongetrouwde Freule Ernestine ging Terborgh naar haar neef Adam Alexander. Zijn enige kind viel, door onvoorzichtigheid van een dienstbode, uit het raam in

de gracht en verdronk. Volgens de overlevering zou het dichtgemetselde raam aan de westzijde de plaats van dit tragisch ongeluk aanduiden (1763). Dit kind was de laatste telg uit het Geslacht der Schellaerts. Er volgde een lange periode van leegstand en Terborgh raakte in verval.'

'Kasteel Terborgh was tevens schepenbank en gevangenis, in roerige tijden. Rond de 18^e eeuw werd in de gevangenis van de burchthoeve leden van de zogenaamde 'bokkenrijders' ingesloten. De burchtkerker van de bokkenrijders zijn nog steeds te zien door het, inmiddels geblokkeerde, trapje rechts naar beneden te nemen als men door de poort gaat.'

Burchtkerker van Terborgh.

Toegang tot de burchtkerkers.

'In 1941 koopt ir. Smits, van landgoed De Heek (bij Valkenburg), kasteelhoeve Terborgh voor zijn zoon en wil het restaureren. Smits had in Sumatra veel geld verdiend met de Deli Spoorweg Maatschappij. Het herstel vergde kapitalen en werd door de Tweede Wereldoorlog vertraagd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren 500 soldaten op Terborgh ingekwartierd. Er is toen veel archiefmateriaal verloren gegaan. Het 'klikte' niet tussen de mensen van Schinnen en de Familie Smits. Senior was zeer autoritair en Junior kon zich niet als Heerboer ontplooiën door de

spanningen vanuit het dorp. In 1961 was de restauratie van Terborgh voltooid, nadat de familie Smits de Limburgse Streekplannendienst had ingeschakeld. Van 1969 tot 1988 is de Gemeente Schinnen eigenaar geweest van Terborgh. In 1988 heeft de gemeente Schinnen het kasteel verkocht aan antiquair Stassen; die heeft er vakantieappartementen in gemaakt.'

Het molenhuis.

'Aan het einde van de oprijlaan links staat een, in vakwerk uitgevoerd, molenhuis. Het molenrad is weg. Aan de lidtekens in de muur kun je nog zien, waar het molenrad vroeger heeft gezeten. Aan de voorzijde van het kasteel ligt aan een aftakking van de Geleenbeek de watermolen Terborgh of Borgermolen. Het huidige molenhuis stamt uit de achttiende eeuw en is voorzien van een vakwerkverdieping en een met pannen gedekt schilddak. De geschiedenis van de molen is veel ouder.

De Borgermolen was de banmolen voor de inwoners van de heerlijkheid Schinnen. De voormalige watermolen was tot in de twintigste eeuw voorzien van een onderslagrad en werd aangedreven met behulp van een maalsluis. Eind negentiende eeuw was het molenhuis voorzien van twee waterraden. In 1888 werd een van de raderen verwijderd en in 1943 werd ten slotte het molenhuis geheel verbouwd tot woonhuis. In 1987 werd de molen gerestaureerd.'

'Boven op de berg, aan de rand van Sweykhuisen, ligt aan de rand van het Stammenderbos de indrukwekkende hoeve Stammenhof (het huis met het rode dak) ligt, een middeleeuwse boerenhoeve die in 1696 afbrandde en weer werd opgebouwd. De hoeve aan de Stammen is nog steeds in functie (akkerbouw).